

A magyar esetragok egy lehetséges osztályozása Broca-afáziás hibák alapján

Vásárhelyi Dániel

2004. december 15.

Kivonat

Az agrammatikus afázia egyik jellegzetes tünete az esettévesztés, az esetragos névszók hibás reprodukciója. Egy mondatismétléses teszt elemzésével arra a következtetésre jutottam, hogy a magyar esetragok (legalább) három természetes osztályba sorolhatók a szerint, hogy milyen gyakorisággal váltanak ki ilyen hibákat.

Bevezetés. Egy Broca-afázis beteg mondatismétléses tesztjének elemzése során feltűnt, hogy az esetragok tévesztésének/elhagyásának mintázata nem független a reprodukálendő esetragtól. Ezért alaposabb statisztikai elemzést végeztem a tesztben szereplő főnevek és főnévi névmások reprodukcióján, ami, mint az látható lesz (legalább) három osztály létezését mutatta ki: a nominatívus (⊙ esetrag), az accusatívus (-t esetrag) és a többi. Ez az osztályozás tulajdonképpen morfoszintaktikai: a harmadik csoportba sorolt esetek közös tulajdonsága, hogy nem kívánnak egyeztetést az igével, az accusatívus az opcionális határozottsági egyeztetés míg a nominatívus a kötelező személy szám egyeztetés kiváltója.

A fenti osztályok reprodukciója a vizsgált személynél különbözőképpen sérült, ami a feldolgozásuk különbözőségére utalhat.

	Nom.	Acc.	Nem egyeztető	Összes
Összes	80	42	39	161
Reprodukált	61	33	28	122
Reprodukció aránya	76,3%	78,6%	71,8%	75,8%

1. ábra. Reprodukált alakok

Módszertan. A tesztben összesen 161 főnév és főnévi névmás szerepelt, ennek kb. a fele, 80 volt alanyesetben, a maradék kb. fele, 42 tárgyragos és 39 egyéb, nem egyeztető esetragos. Előfordult, hogy a vizsgált személy a hívómondat esetragos szavát egyáltalán nem, vagy töredékesen, esetleg más szóval helyettesítve reprodukálta (pl. ⊙ *feleségem* helyett, *Jóská Józsának* helyett vagy *ember őket* helyett). Ezeket az eseteket elkülönítettem és csak azokat a reprodukciókat vizsgáltam, ahol a vizsgált személy a hívószó valamely morfológiailag helyes ragozott alakját reprodukálta. Mint az az 1. ábrán látható, mind a három osztály esetében az ilyen reprodukciók aránya 75 % körül volt, az ilyen hibák tehát függetlenek tűnnek az esetragok osztályaitól.

A továbbiakban a reprodukált 75 %-on belül hasonlítottam össze a helyes, azaz a hívószó esetragjával megegyezően ragozott alakok számát az összes reprodukált alakéval.

Apró, de lényeges problémát okozott az inessivusi és illativusi esetrag, valószínűleg a vizsgált személy nem tesz különbséget a *bAn* és a *bA* alak között, ezért ezt a két esetet összevontam, és nem tekintetem tévedésnek az *erdőben-erdőbe* típusú tévedéseket.

	Nom.	Acc.	Nem egyeztető	Összes
Rerodukált	61	33	28	122
Helyes	61	30	14	105
Helyes a reprodukáltból	100,0%	90,9%	50,0%	86,1%

2. ábra. Helyes alakok

	Dat.	Del.	Ine.+Ill.	Subl.	Ela.	Temp.
Reprodukált	4	5	8	5	2	2
Helyes	2	2	4	2	1	1
Helyes a reprodukáltból	50,0%	40,0%	50,0%	40,0%	50,0%	50,0%

3. ábra. Helyes alakok esetragok szerint

Eredmények. A 2. ábra a kapott eredményeket mutatja a három feltételezett esetragosztály esetében. Jól látható a három osztály különböző viselkedése: a nominativus kivétel nélkül, az accusativus 90 %-ban jól reprodukálódik, ezzel szemben a harmadik osztályba tartozó ragokat mindössze 50 %-ban reprodukálta helyesen a vizsgált személy. Kizárandó, hogy a harmadik osztályon belül a különböző esetragok különböző viselkedése "egyenlítődik ki", a 3. ábra szerint megnéztem minden olyan esetragot, amely legalább kétszer fordult elő (az egyszer előforduló esetragok esetében nincs értelme "eloszlásról" beszélni). Az eredmény meggyőzően mutatja, hogy az 50 %-os előfordulási arány ezen az osztályon belül többé-kevésbé állandó.

A fentiek igazolják a *Bevezető*ben említetteket, azaz, hogy a magyar esetragoknak létezik egy olyan osztályozása, amely kompatibilis a vizsgált személy tévesztési arányával. Ez az osztályozás az igével való egyeztetésen alapul, az első osztályba a *kötelezően*, a másodikba az *opcionálisan*, a harmadikba a *nem egyeztető* esetek kerülnek.

Következtetések. A tévesztési arányok szignifikáns különbsége azt mutatja, hogy a három osztály feldolgozása különbözik. Ez a különbség nem valószínű, hogy kapacitásbeli lenne, hiszen az alanyesetben álló szavak is bonyolult toldalékokat vehetnek fel (birtokos és többes szám jelek), a tárgyeset előállítása pedig a kötőhangok miatt lényegesen bonyolultabb, mint például a temporalis-é.

Valószínűbb tehát a nyelvtan sérülése: mivel a feltételezések szerint az agrammatikusok megértése jó, a produkció során kell feltételeznünk, hogy a nem egyeztető esetragok előállítása különböző módon történik, mint az alany vagy a tárgyeseté.

További feladatok.

- A fentiek alapján érdemes lenne egy célzott vizsgálatot végezni a három feltételezett esetosztály disszociációjának vizsgálatára más agrammatikusok bevonásával is.

-
- Meg kellene vizsgálni a tévedések arányát tematikus szerepek és a strukturális-inherens-lexikális esetek alapján is.
 - Az accusativus és a nominativus közötti különbség nem teljesen tiszta, vizsgálni kellene a határozott és határozatlan ragozás hatását a hibákra.